

The Formal Notice (Ezharnameh) in Iranian Law and its Comparison with the Formal Demand for Performance (*Mise en Demeure*) in French Law

Kheirallah Hormozi*

Assistant professor at Law and political
faculty, Allameh Tabataba'i University,
Tehran, Iran

Abstract

The Iranian Code of Civil Procedure of 1379 (2000 CE) stipulates six precautionary measures: the Formal Notice (Ezharnameh), preservation of evidence (Ta'min-e-Dalil), security from foreign nationals (Ta'min-e-Atba'-e-Biganeh), security against frivolous claims (Ta'min-e-Da'va-ye-Vahi), attachment of a defendant's property to secure a claim (Ta'min-e-Khasteh), and interim injunction (Dastour-e-Movaqqat). It can be posited that the first two precautionary measures, namely the Formal Notice (Ezharnameh) and the preservation of evidence, are primarily intended to prepare the groundwork for success in litigation. The security from foreign nationals aims to protect the rights of an Iranian defendant regarding the recovery of litigation costs. Conversely, the attachment of property and interim injunctions are designed to facilitate the eventual enforcement of a judgment, although these precautionary

* Corresponding Author: drhormozi@atu.ac.ir

How to Cite: Hormozi, K. (2025). Declaration and its comparison with the demand for commitment in French law. *Private Law Research*, 13 (49), 1 - 26. doi: 10.22054/jplr.2025.84418.290

measures may also serve other purposes. One such precautionary method for claiming a right is the dispatch of a Formal Notice (Ezharnameh). According to the law, "Any person may, prior to filing a lawsuit, demand their right from another by means of a Formal Notice, provided that the time for demanding such right has fallen due. Generally, any person has the right to formally notify another party of statements concerning their transactions and obligations by dispatching a Formal Notice. The Formal Notice is served by the State Organization for Deeds and Properties Registration or by court registries." Although the dispatch of a Formal Notice is not universally mandatory, in certain instances, the initiation of legal proceedings is contingent upon its prior issuance; failure to do so may lead the court to issue an order of inadmissibility of the action (qarar-e adam-e estema'-e da'va).

Article 156 of the Code of Civil Procedure, within the section pertaining to incidental and provisional matters, addresses the dispatch of a Formal Notice very briefly, without elaborating on its substantive nature or legal effects. This might imply that the legislator did not attribute significant legal consequences to its dispatch, viewing it as a somewhat perfunctory act. However, in procedural law, every action should ideally entail specific legal effects. The former Code of Civil Procedure, in its Articles 709 and 710 under Chapter Ten, titled "Damages and Compelling Performance of an Obligation," had included provisions for the Formal Notice. The placement of the Formal Notice within the chapter on damages and specific performance was due to the fact that, in many instances, its dispatch serves as a preliminary step to claiming damages or requesting a court order to compel an obligor to perform their obligation. Indeed, in certain cases, if a Formal Notice is not dispatched, a claim for damages or an action to compel the obligor's performance may not be admissible. Consequently, this article undertakes a study and analysis of these issues. It appears that the title of Chapter Ten of the former Code of Civil Procedure was adapted from the title of Chapter Five of the French Civil Code (prior

3 | Hormozi | The Formal Notice (Ezharnameh) in Iranian ...

to its recent reforms), namely "Damages and Interests Arising from the Non-Performance of an Obligation" (*dommages et intérêts résultant de l'inexécution de l'obligation*). Articles 1139 to 1142 of the former French Civil Code stipulated that a demand for the debt or obligation was a precondition for claiming damages (cf. new Articles 1345, 1345-1, 1345-2, and 1345-3 of the French Civil Code). Therefore, an examination of the nature and effects of the Formal Notice necessitates a study of French law in this regard. For this reason, this article compares the Formal Notice in Iranian law with the formal demand for performance (*mise en demeure*) in French law, and their respective concepts and effects will be explored.

It can be argued that Article 156 of the Code of Civil Procedure permits the dispatch of a Formal Notice for demanding a right prior to filing a lawsuit, provided the due date for the demand has arrived, and stipulates that this method of demand is formal. However, it fails to specify the legal effects attendant upon such a demand. It does not even clarify whether the failure of a right-holder to initially make a demand via a Formal Notice, instead directly filing a lawsuit to assert their right, would impact the admissibility of their action before the court. The article further states that, generally, any person has the right to formally serve statements concerning their transactions and obligations with another party by dispatching a Formal Notice. The legal effect or utility of serving such statements also remains unaddressed. In contrast, under French law, concerning damages for delay (late performance interest), claims under penalty clauses, and in numerous other instances, a formal demand for performance (*mise en demeure*) is a precondition for the admissibility of an action before the court. In effect, the French legislator has obligated parties to undertake all possible measures to resolve their dispute before resorting to the judiciary. Only if, despite such efforts—including the formal demand for performance (*mise en demeure*) of a matured obligation—the dispute remains unresolved and the obligor fails to perform, may the parties then approach the court. It

appears that the solution prescribed by French law, even if it slightly complicates the administrative process of accessing the courts, is more effective in guiding individuals towards resolving their disputes without judicial intervention, thereby reducing caseloads and facilitating swifter adjudication. Therefore, the Iranian legislator should also attribute specific legal effects to the dispatch of a Formal Notice and cease to regard it as a perfunctory act devoid of any defined consequence. Currently, the common perception is that dispatching a Formal Notice is a futile and ineffectual exercise. This is despite the fact that the dispatch of a Formal Notice and the subsequent inaction of the recipient can serve as a significant indicator of their unwillingness to perform the obligation. Furthermore, it could compel individuals to endeavor, as far as possible, to resolve their disputes without resorting to the courts, rather than, for example, directly initiating litigation in cases involving claims of rescission (*faskh*), automatic termination (*infisakh*), mutual cancellation (*iqalah*), or claims for damages, without prior dispatch of a Formal Notice to alert the opposing party, thereby conserving judicial resources.

The purpose of this article is to discuss the nature, applications, and effects of the Formal Notice as a precautionary measure. Given that it appears the Iranian legislator adapted the provision for the Formal Notice in the Code of Civil Procedure from the French Civil Code (specifically, the concept of demanding performance from the obligor, as per former Articles 1139-1142 and current Articles 1345, 1345-1, 1345-2, and 1345-3 of the French Civil Code), the concept of the formal demand for performance from an obligor (**mise en demeure de payer ou d'exécuter**) in French law will also be discussed to better understand the basis of the Formal Notice.

Keywords: Precautionary measure, formal demand for performance, Formal Notice (*Ezharnameh*), effects of Formal Notice, relationship between Formal Notice and litigation.

اظهارنامه و مقایسه آن با مطالبه تعهد در حقوق فرانسه

عضو هیئت علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران،

خیرالله هرمزی *

ایران

چکیده

قانون آیین دادرسی مدنی در ماده ۱۵۶ و در بخش امور اتفاقی و تأمینی به طور مختصر به ارسال اظهارنامه پرداخته است، اما در مورد ماهیت و آثار آن سخنی نگفته است. گو اینکه بر ارسال اظهارنامه اثر مهمی مترتب ندانسته و ارسال آن را یک امر تقریباً تفننی دانسته است، حال آنکه در دادرسی هر اقدامی باید دارای آثاری باشد. در قانون آیین دادرسی مدنی سابق، ارسال اظهارنامه در مواد ۷۰۹ و ۷۱۰ در باب دهم تحت عنوان «خسارت و اجبار به انجام تعهد» مطرح شده بود. آوردن اظهارنامه در باب خسارت و اجبار به انجام تعهد، به این دلیل بوده است که، در بسیاری از موارد، ارسال اظهارنامه مقدمه‌ای برای مطالبه خسارت یا درخواست الزام متعهد به ایفای تعهد محسوب می‌شود. زیرا در بعضی موارد اگر اظهارنامه ارسال نشود مطالبه خسارت یا طرح دعوی به خواسته محکومیت متعهد به ایفای تعهد قابل استماع نیست. از این رو در این مقاله این موضوعات را مورد مطالعه و بررسی قرار داده‌ایم. به نظر می‌رسد عنوان باب دهم قانون آیین دادرسی مدنی سابق برگرفته از نام باب پنجم قانون مدنی فرانسه پیش از اصلاحات اخیر بوده است، که تحت عنوان خسارت و منافع ناشی از عدم اجرای تعهد مطرح شده است. ماده ۱۱۳۹ الی ۱۱۴۲ قانون مدنی سابق فرانسه مطالبه طلب و تعهد را شرط مطالبه خسارت دانسته بود (مواد ۱۳۴۵-۱، ۱۳۴۵-۲، ۱۳۴۵-۳ و ۱۳۴۵-۴ جدید). بنابراین، مطالعه درباره ماهیت و آثار اظهارنامه نیازمند مطالعه حقوق فرانسه در این زمینه است. به همین دلیل، این مقاله اظهارنامه در حقوق ایران و مطالبه تعهد در حقوق فرانسه را با یکدیگر مقایسه کرده و مفهوم و آثار آنها را مورد بررسی قرار می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: آثار اظهارنامه، ارتباط اظهارنامه با دعوی، اظهارنامه اقدام تأمینی، مطالبه تعهد.

* نویسنده مسئول: drhormozi@atu.ac.ir

¹. De dommages Et intérêts résultant d'e l' inexécution de l'obligation.

مقدمه

در قانون آیین دادرسی مدنی شش اقدام احتیاطی پیش‌بینی شده که عبارتند از: اظهارنامه، تأمین دلیل، تأمین اتباع بیگانه، تأمین دعوای واهی، تأمین خواسته، دستور موقت. می‌توان گفت منظور از دو اقدام احتیاطی، اول اظهارنامه و تأمین دلیل، تمهید مقدمه برای پیروزی در دعوی است و منظور از تأمین اتباع بیگانه، حفظ حقوق خواننده ایرانی برای مطالبه هزینه دادرسی و هدف از تأمین خواسته و دستور موقت، تمهید مقدمه برای اجرای حکم است، گرچه اقدامات احتیاطی استفاده‌های دیگری نیز دارند.

یکی از شیوه‌های احتیاطی مطالبه، حق ارسال اظهارنامه است که برابر آن «هرکس می‌تواند قبل از تقدیم دادخواست، حق خود را به وسیله اظهارنامه از دیگری مطالبه کند، مشروط بر اینکه موعد مطالبه رسیده باشد.

به‌طور کلی هرکس حق دارد اظهاراتی را که راجع به معاملات و تعهدات خود با دیگری است و بخواهد به‌طور رسمی به وی برساند ضمن اظهارنامه به طرف ابلاغ کند. اظهارنامه توسط اداره ثبت اسناد و املاک کشور یا دفاتر دادگاه‌ها ابلاغ می‌شود.» با اینکه ارسال اظهارنامه الزامی نیست اما در مواردی، طرح دعوا منوط به ارسال آن است و گرنه دادگاه قرار عدم استماع دعوا را صادر می‌کند. هدف از نگارش این مقاله بحث در مورد چستی، موارد استفاده و آثار اظهارنامه به‌عنوان یک اقدام احتیاطی است.

باتوجه به اینکه به‌نظر می‌رسد قانونگذار ما، پیش‌بینی اظهارنامه در قانون آیین دادرسی مدنی را از قانون مدنی فرانسه (مطالبه ایفای تعهد) اقتباس کرده (مواد ۱۱۳۹ الی ۱۱۴۲ قانون سابق و ۱۳۴۵، ۱۳۴۵-۱، ۱۳۴۵-۲، ۱۳۴۵-۳ کد جدید). لذا برای فهم بهتر مبنای اظهارنامه عنوان مطالبه ایفای تعهد از متعهد، در حقوق فرانسه نیز مورد بحث قرار خواهد گرفت.

---

۱ La mise en demeure du créancier.

۱. تعریف اظهارنامه

قانون آیین دادرسی مدنی اظهارنامه را تعریف نکرده و موارد استفاده از آن را ذکر نکرده و تنها در ماده ۱۵۶ ارسال اظهارنامه را پیش‌بینی کرده است. حقوق دانان و نویسندگان دادرسی مدنی نیز اظهارنامه را تعریف نکرده‌اند. دکتر محمد جعفر جعفری لنگرودی در *دانشنامه حقوقی*، اغلب اصطلاحات به کار برده شده در دادرسی را تعریف یا تبیین کرده، اما در مورد اظهارنامه مطلب خاصی ارائه نکرده و تعریفی نیز از آن ذکر نکرده است.^۲ با این حال، در کتاب *مبسوط اظهارنامه* را این گونه تعریف کرده است: «نوشته‌ای که مطابق قانون تهیه شده است و وسیله‌ای است قانونی برای یادآوری کردن مطالبی به طرف معین. آن را اظهاریه هم گفته‌اند».^۳ دکتر عبدالله شمس گرچه با جزئیات بیشتری اظهارنامه را مورد بحث قرار داده اما تعریفی از اظهارنامه ارائه نکرده است.^۴

یکی دیگر از نویسندگان دادرسی مدنی که مطالب کم‌نظیری در مورد اظهارنامه بیان کرده این سند را پیش‌دعوی و مقدمه طرح دعوی دانسته و آن را این گونه تعریف کرده است: «اظهار و بیانی است کتبی که اظهارکننده در نظر دارد تا موضوع و حقوق مورد ادعای خود را به طور رسمی به مخاطب اعلام نماید».^۵

یکی دیگر از نویسندگان دادرسی مدنی که مطالب مفیدی در مورد اظهارنامه نگاشته است، اظهارنامه را این گونه تعریف می‌کند: «اظهارنامه وسیله‌ای است که هر شخص در مقام مدعی می‌تواند به وسیله آن اظهار حق و ادعایی نماید».^۶ یکی دیگر از نویسندگان دادرسی مدنی اظهارنامه را بدین صورت تعریف کرده است: «اظهارنامه عبارت از برگگی

---

۱. ماده ۱۵۶ - هر کس می‌تواند قبل از تقدیم دادخواست، حق خود را به وسیله اظهارنامه از دیگری مطالبه نماید، مشروط بر اینکه موعد مطالبه رسیده باشد. به طور کلی هر کس حق دارد اظهاراتی را که راجع به معاملات و تعهدات خود با دیگری است و بخواهد رسمی به وی برساند ضمن اظهارنامه به طرف ابلاغ نماید.

۲. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، *دانشنامه حقوقی*، جلد نخست، (تهران: گنج دانش، ۱۳۷۲)، ص ۴۰۰.

۳. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، *مبسوط در ترمینولوژی حقوق* (تهران: گنج دانش، ۱۳۹۳)، ص ۴۶۱.

۴. شمس، عبدالله، *آیین دادرسی مدنی*، (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۱)، ص ۱۱۴.

۵. نهرینی، فریدون، *آیین دادرسی مدنی*، جلد دوم، (تهران: گنج دانش، ۱۳۹۱)، صص ۲۹ و ۳۰.

۶. موسوی، سید عباس، *مهارت‌های دادرسی*، هنر دادخواهی، دفاع و قضاوت (تهران: گنج دانش، ۱۴۰۰)، ص ۱۰۸.

است که ضمن آن هرکس می‌تواند حق خود را از طرف مطالبه نماید و از او جواب بخواهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود تعاریف فوق بدون در نظر گرفتن آثار اظهارنامه ارائه شده‌اند و تأثیرات آن در تعاریف مدنظر قرار نگرفته‌اند، این در حالی است که اظهارنامه یک اقدام احتیاطی است و باید در این راستا تعریف شود. بنابراین در تعریف اظهارنامه می‌توان گفت، اظهارنامه سندی است که به موجب آن اظهارکننده حق یا موضوعی را به اظهارشونده اعلام می‌کند. ارسال این سند می‌تواند باعث ایجاد حق طرح دعوی، عدم سقوط حق اقامه دعوی، قطع موعد یا مرور زمان یا تمهید مقدمه برای اقامه دعوی با رعایت نزاکت اخلاقی قبل از اقدام به اقامه دعوی و... باشد. بر همین اساس، آثار اظهارنامه باید در مقایسه با مطالبه طلب در حقوق فرانسه مورد مطالعه قرار گیرد

۲. ماهیت اظهارنامه

در مورد ماهیت اظهارنامه دو سؤال قابل طرح است، نخست اینکه در نظام دادرسی مدنی ماهیت اظهارنامه چیست؟ در پاسخ باید گفت ماهیت اظهارنامه سندی است که به موجب آن اظهارکننده، طلب یا ایفای تعهد را از اظهارشونده مطالبه کرده یا اینکه درباره رابطه حقوقی فی مابین موضوعاتی را که واجد ارزش حقوقی هستند، بیان می‌دارد. مثلاً اعلام می‌کند کالایی که خریده معیوب است و او حق فسخ دارد و بدین ترتیب حق فسخ خود را اعمال می‌کند. یا اینکه درخواست ارش دارد و اگر کالا را بیش از قیمت بازار خریده، مغبون شده و این موضوع را به اطلاع بایع می‌رساند و غیره. بنابراین اظهارنامه از نظر ماهیت یک سند دادرسی است که آثار متعددی را به دنبال دارد.^۲

در مورد ماهیت اظهارنامه، پرسش دیگری که مطرح می‌شود، این است که آیا اظهارنامه سند محسوب می‌شود؟ و در صورت سند بودن، رسمی است یا سند عادی؟ پاسخ به این سؤال دشوار است. قانون مدنی سند رسمی را تعریف کرده (ماده ۱۲۸۷)^۳ اما سند عادی را

۱. مدنی، سید جلال‌الدین، آیین دادرسی مدنی، جلد دوم، (تهران: گنج دانش، ۱۳۷۵)، ص ۳۲۷.

۲. افتخار جهرمی، گودرز، السان، مصطفی، آیین دادرسی مدنی، دوراندیشان، جلد دوم، چاپ اول، ۱۳۹۳، ص ۷۸.

۳. ماده ۱۲۸۷ قانون مدنی - اسنادی که در اداره ثبت اسناد و املاک و یا دفاتر اسناد رسمی یا نزد سایر مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آن‌ها بر طبق مقررات قانونی تنظیم شده باشند، رسمی است.

تعریف نکرده است. بنابراین، هر سندی که رسمی نباشد، عادی است. حال در مورد اظهارنامه، آیا می‌توان گفت شیوه تنظیم آن مطابق با ماده ۱۲۸۷ قانون مدنی بوده و در نتیجه، این سند رسمی محسوب می‌شود؟ اگر چنین باشد، ارزش مندرجات آن مانند اسناد رسمی خواهد بود، به گونه‌ای که نمی‌توان نسبت به آن ادعای انکار و تردید کرد و تنها ادعای جعل در مورد آن پذیرفتنی است.^۱ ظاهر قسمت اخیر ماده ۱۵۶ قانون آیین دادرسی مدنی این نظر را به ذهن تلقین می‌کند. این بخش از ماده مذکور اشعار می‌دارد: «اظهارنامه توسط اداره ثبت اسناد و املاک کشور یا دفاتر دادگاه‌ها ابلاغ می‌شود». همچنین در ماده ۱۵۶ آ.د.م عبارت «بخواهد به طور رسمی به وی برساند» می‌تواند تقویت‌کننده این دیدگاه باشد. اما آیا اینکه قانون این نوع مطالبه را رسمی دانسته مساوی با سند رسمی بودن اظهارنامه است؟ این گفته محل تردید است زیرا قانون فقط ابلاغ اظهارنامه توسط ادارات ثبت و دادگاه‌ها و مطالبه رسمی را مقرر کرده و معمولاً ادارات و دادگاه‌ها بر نحوه تنظیم، هویت شخص و سایر موضوعات نظارتی نمی‌کنند. پس نمی‌توان به طور قطع گفت که اظهارنامه سند رسمی است زیرا به وسیله مأموران رسمی تنظیم نمی‌شود بلکه اشخاص آن را تنظیم می‌کنند، اما از نظر تاریخ و آثاری که بر تاریخ اظهارنامه مترتب است، به نظر می‌رسد اظهارنامه سند رسمی محسوب می‌شود. زیرا ابلاغ اظهارنامه توسط مأموران و در چهارچوب صلاحیت و وظیفه آن‌ها انجام می‌شود. از همین رو حکم مقرر در ماده ۱۳۰۵ قانون مدنی که مقرر می‌دارد «در اسناد رسمی تاریخ تنظیم معتبر است حتی علیه اشخاص ثالث ولی در اسناد عادی، فقط درباره اشخاصی که در تنظیم آن‌ها دخالت داشته‌اند، ورثه آنان و کسی که به نفع او وصیت شده معتبر است.» می‌تواند در مورد تاریخ اظهارنامه نیز مؤثر باشد.

---

۱. ماده ۱۲۹۲ قانون مدنی - در مقابل اسناد رسمی یا اسنادی که اعتبار اسناد رسمی را دارد، انکار و تردید مسموع نیست و طرف می‌تواند ادعای جعلیت به اسناد مذکور کند یا ثابت نماید که اسناد مزبور به جهتی از جهات قانونی از اعتبار افتاده است.

۳. آثار اظهارنامه

با جست‌وجو و استقراء در قوانین می‌توان آثاری برای ارسال اظهارنامه استخراج کرد و هر کدام را جداگانه مورد مطالعه قرار داد، از جمله این آثار می‌توان به تأثیر ارسال اظهارنامه به‌عنوان مقدمه لازم طرح دعوی که در صورت عدم ارسال، حق دادخواهی مدعی حق ساقط می‌شود، تبدیل ید امانی به ید ضمانی، سقوط حق و نیز اثر اظهارنامه در رجوع از اذن یا خروج از عقد و ارزش اثباتی مضمون اظهارنامه اشاره کرد.

۴. اثر اظهارنامه به‌عنوان مقدمه لازم برای طرح دعوی

همان‌گونه که در تعریف اظهارنامه گفته شد در برخی موارد ارسال اظهارنامه برای اقامه دعوی ضروری است و اگر اظهارنامه در این‌گونه موارد ارسال نگردد، دادگاه دعوی مدعی حق را قابل استماع نخواهد دانست. شاید بتوان گفت در این موارد ارسال اظهارنامه آن‌گونه که یکی از نویسندگان دادرسی مدنی گفته است، «پیش‌دعوی» است اما یک پیش‌دعوی ضروری است، زیرا ارسال اظهارنامه مقدمه‌ای لازم برای قابلیت استماع دعوی به‌شمار می‌آید. با جست‌وجو در قوانین می‌توان برخی موارد را شناسایی کرد که در آن‌ها ارسال اظهارنامه پیش‌شرطی لازم برای اقامه دعوی است؛ در این‌گونه موارد اگر اظهارنامه به‌عنوان مقدمه‌ای لازم برای اقامه دعوی ارسال نشود، در صورت طرح دعوی دادگاه قرار عدم استماع دعوی صادر خواهد کرد. البته با بررسی قوانین، ممکن است موارد بیشتری یافت که ارسال اظهارنامه شرطی واجب برای اقامه دعوی باشد. یکی از نمونه‌های این الزام، فسخ قرارداد بیمه براساس ماده ۱۳ قانون بیمه است. در این مورد، اگر بیمه‌گر اظهارنامه‌ای برای بیمه‌گذار ارسال نکند، در صورت اختلاف در وقوع فسخ، دادگاه دعوی بیمه‌گر را استماع نخواهد کرد. در چنین شرایطی نامه سفارشی دو قبضه نیز می‌تواند جای اظهارنامه را بگیرد.

۱. نهرینی، پیشین، ص ۲۹.

۲. ماده ۱۳ قانون بیمه: اگر خودداری از اظهار مطالبی یا اظهارات خلاف واقع از روی عمد نباشد، بیمه‌نامه باطل نمی‌شود. در این صورت هرگاه مطلب اظهار نشده یا اظهار خلاف واقع قبل از وقوع حادثه معلوم شود، بیمه‌گر حق دارد یا اضافه‌حق بیمه را از بیمه‌گذار در صورت رضایت دریافت داشته قرارداد را ابقاء کند یا قرارداد بیمه را فسخ

ماده ۱۰ قانون اصلاح قانون جلوگیری از تصرف عدوانی که شبیه به ماده ۱۷۱ قانون آیین دادرسی مدنی است، تبدیل ید امانی به ضمانی و اقامه دعوی خلع علیه مستأجر و هر امین دیگری را مستلزم ارسال اظهارنامه قبل از اقامه دعوی می‌داند.^۱

اظهارنامه موضوع مواد ۱۳ و ۱۴ قانون روابط موجر و مستأجر ۱۳۵۶ که درخواست تحویل عین مستأجره از طرف مستأجر به موجر در صورت تخلیه و امتناع موجر از تحویل یا نبود او برای تحویل، مستأجر پس از ارسال اظهارنامه و تأمین دلیل تخلیه می‌تواند درخواست تحویل عین مستأجره به دادگاه را بکند. همچنین عدم پرداخت اجاره‌بها از طرف مستأجر که پس از ارسال اظهارنامه موجر می‌تواند تقاضای تخلیه بکند. در این فرض دعوی تخلیه در صورتی قابل استماع است که موجر ثابت کند که مستأجر اجاره‌بها را نپرداخته و اظهارنامه هم برای او ارسال شده است. در اظهارنامه ارسالی باید میزان دقیق اجور معوقه ذکر شود. این امر در دادنامه شماره ۹۴۰۹۹۸۰۲۱۳۹۰۰۶۲۰ تاریخ ۱۳۹۵/۳/۳ شعبه ۲۸ دادگاه تجدیدنظر تهران در مقام استوار کردن دادنامه شماره ۰۰۱۲۸۵ مورخ ۱۳۹۴/۱۰/۲۷ صادره از شعبه محترم ۱۹۰ دادگاه عمومی (حقوقی) تهران موضوع پرونده کلاسه ۰۶۲۰ که متضمن صدور حکم بر بطلان دعوی تجدیدنظرخواه (خواهان دعوی نخستین) به خواسته صدور حکم مبنی بر تخلیه عین مستأجره مشتمل بر یک باب مغازه به مساحت ۴۰ متر مربع (واقع در تهران ... جزء پلاک ثبتی ... مفروز از ۴۲۹ فرعی از اصلی

کند. در صورت فسخ، بیمه‌گر باید مراتب را به موجب اظهارنامه یا نامه سفارشی دو قبضه به بیمه‌گذار اطلاع دهد. اثر فسخ ده روز پس از ابلاغ مراتب بیمه‌گذار شروع می‌شود و بیمه‌گر باید اضافه حق بیمه دریافتی تا تاریخ فسخ را به بیمه‌گذار مسترد دارد.

۱. مستأجر پس از انقضای مدت اجاره همچنین سראیدار (خادم) و به‌طور کلی هر امین دیگری که در صورت مطالبه مالک مأذون از طرف او یا کسی که حق مطالبه دارد از عین مستأجره یا مال امانی رفع تصرف نکند با رعایت بندهای زیر منصرف قانونی محسوب می‌شود و طبق مقررات این قانون با او رفتار خواهد شد: ۱- درمورد مستأجر اگر اظهارنامه رسمی خلع ید حداقل یک ماه قبل از انقضای مدت اجاره ابلاغ شده باشد، پس از پایان مدت اجاره، مقررات اجرا می‌شود؛ در غیر این صورت، یک ماه پس از ابلاغ اظهارنامه رسمی. ۲- درمورد سایرین ده روز پس از ابلاغ اظهارنامه رسمی.

۲ <https://ara.jri.ac.ir/Judge/Text/31245>

مذکور واقع در بخش ۱۲ تهران به جهت عدم پرداخت اجاره بها بوده بدین شرح منعکس شده است که « در اظهارنامه میزان اجور معوقه مورد مطالبه تعیین و تصریح نگردیده است لذا اظهارنامه مذکور منشاء اثر قانونی نبوده و جهت اثبات تخلف مستأجر در عدم پرداخت اجور معوقه قابلیت تمسک و استناد نخواهد داشت»

اظهارنامه موضوع مواد ۲۴۶ و ۲۴۷ قانون اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷/۱۲/۲۴ که به موجب آن اگر عضو هیئت مدیره اقدامات مذکور در ماده ۲۴۷ را انجام داده و مراتب را به موجب اظهارنامه رسمی برای هیئت مدیره ارسال کند، مشمول مسئولیت جزایی نخواهد بود. البته در اینجا ارسال اظهارنامه در واقع مقدمه دفاع برای اخذ براءت از مسئولیت جزایی در ماده ۲۴۶ قانون تجارت است نه مقدمه لازم طرح دعوای حقوقی. همچنین است اظهارنامه موضوع ماده ۲۹۷ و ۲۹۸ قانون تجارت در مورد نداشتن مسئولیت کیفری و مدنی، عضو یا اعضای هیئت مدیره ای که به مسئولیت مذکور در ماده ۲۹۸ عمل کرده و موضوع را به موجب اظهارنامه برای سایر اعضای هیئت مدیره فرستاده است. همین وضعیت در مورد دعوای انحلال شرکت تضامنی از سوی طلبکاران شخصی شریک نیز صادق است و در صورتی مسموع است که طلبکار قصد خود را شش ماه قبل از طریق اظهارنامه به اطلاع شرکت رسانده باشد (ماده ۱۲۹ قانون تجارت) بنابراین در صورت اختلاف، استماع دعوای انحلال از طرف طلبکار مشروط به ارسال اظهارنامه است. اظهارنامه موضوع ماده ۱۰ الحاقی ۱۳۵۱/۱۱/۲ و اصلاحی ۱۳۵۹/۲/۱۷ در مورد امکان قطع آب، برق، گاز و غیره مالک آپارتمانی که سهم خود را بر اداره ساختمان نداده و همچنین امکان صدور اجرائیه از طرف اداره ثبت و به طریق اولی طرح دعوی نزد شورای حل اختلاف یا دادگاه که کلیه اقدامات فوق مشروط به ارسال اظهارنامه می باشد.

مطالبه خسارت تأخیر تأدیه در فرضی که برای ایفای تعهد مدت معینی مقرر نشده است (ماده ۲۲۶ قانون مدنی) مشروط به مطالبه است، مطالبه هم برای اینکه واجد آثار باشد، باید با ارسال اظهارنامه به عمل آید. بنابراین درباره قسمت اخیر ماده ۲۲۶ مطالبه خسارت ناشی

---

۱. ماده ۲۲۶ قانون مدنی در خصوص عدم ایفای تعهدات از سوی یکی از متعاملین بیان می کند که طرف دیگر نمی تواند درخواست خسارت کند مگر اینکه برای ایفای تعهد مدت معینی مقرر شده و مدت مزبور منقضی شده باشد و اگر برای

از عدم ایفای تعهد مشروط به ارسال اظهارنامه به متعهد است و خسارت عدم ایفای تعهد از تاریخ ارسال اظهارنامه به متعهدله تعلق می‌گیرد. مطالبه خسارت تأخیر تأدیه شامل هزینه‌هایی می‌شود که بابت اداره فضولی مال غیر در مسئولیت‌های غیرقراردادی، دستمزد عامل در عقد جعاله (مواد ۵۶۵، ۵۶۶ و ۵۶۷ قانون مدنی) و همچنین مخارج و اجرت و کیل (ماده ۶۷۵ قانون مدنی) پرداخته شده است. اگر وکیل از طریق اظهارنامه مبلغ موردنظر را مطالبه کند اما موکل آن را نپردازد، وکیل از تاریخ مطالبه، حق مطالبه خسارت تأخیر تأدیه را نیز خواهد داشت و همچنین است مطالبه خسارت تأخیر تأدیه در مورد خسارت مذکور در ماده ۶۷۳ قانون مدنی و امثال آن. البته، در خصوص اینکه مبدأ مطالبه خسارت از زمان ارسال اظهارنامه باشد یا لحظه وصول اظهارنامه، موضوع جای بحث و تأمل دارد. با جست‌وجو در قوانین می‌توان موارد دیگری شبیه موارد بالا یافت که ارسال اظهارنامه مقدمه لازم برای طرح دعوی و استماع آن از طرف دادگاه محسوب می‌شود. به نظر می‌رسد مقدمه اعمال حق شفعه نیز ارسال اظهارنامه است.^۱ در آرای قضایی نیز برخی دادرسان بر این باور هستند که دعوی تأیید فسخ قرارداد مستلزم ارسال اظهارنامه است.^۲ بنابراین، در صورتی که خواهان دلیلی مانند ارسال اظهارنامه ارائه نکرده باشد، دعوی فسخ مسموع نخواهد بود.^۳ هرچند که برخی دادرسان بر این باورند که در دعوی تأیید فسخ قرارداد یا

ایفای تعهد مدتی مقرر نبوده طرف وقتی می‌تواند ادعای خسارت کند که اختیار تعیین موقع انجام تعهد با او بوده و ثابت کند که انجام تعهد را مطالبه کرده است.

۱. تبصره بند ۵ ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی مفاد اسناد رسمی لازم‌الاجرا- هرگاه درخواست اجرا از طرف وکیل یا مدیر شرکت یا ولی یا قیم یا سایر نمایندگان قانونی متعهدله به عمل آمده باشد باید مدارکی که سمت متقاضی را محرز بدارد پیوست شود و اگر اختیار انجام تعهد با متعهدله باشد با توجه به ماده ۲۲۶ قانون مدنی اظهارنامه رسمی را نیز که طی آن مطالبه به عمل آمده پیوست درخواست نامه کند.

۲. بنگرید به دادنامه شماره ۰۰۳۰۷ به تاریخ ۹/۴/۱۳۹۳ صادره از شعبه نهم دادگاه عمومی حقوقی تهران، قابل دسترسی در سامانه ملی آرای قضایی:

<https://ara.jri.ac.ir/Judge/Text/10545>

۳. دادنامه شماره ۹۲۰۹۹۸۲۱۰۹۲۰۰۰۶۷ به تاریخ ۱۳۹۵/۴/۵ صادره از شعبه ۵۰ دادگاه تجدیدنظر استان تهران، قابل دسترسی در سامانه ملی آرای قضایی:

<https://ara.jri.ac.ir/Judge/Text/30886>

تأیید انفساخ قرارداد، ارسال اظهارنامه الزامی نیست و صدور قرار عدم استماع دعوا در این موارد غیرموجه است.^۱ اثر ارسال اظهارنامه، قطع موعد است. مثلاً در دعوی نفی ولد که شوهر پس از اطلاع یافتن باید قبل از انقضای مدت دو ماه، اقامه دعوی نماید (ماده ۱۱۶۲ قانون مدنی). به نظر می‌رسد اگر اظهارنامه هم ارسال کند و در آن نفی ولد صورت گیرد، بعد از ارسال اظهارنامه می‌تواند تا دو ماه اقامه دعوی کند. گرچه این نظر محل تأمل است.

۵. ارسال اظهارنامه و تبدیل ید امانی به ید ضمانتی

ممکن است مال متعلق به مالک نزد شخص دیگری باشد و باتوجه به اینکه کسی که مال با اذن مالک دست اوست، امین محسوب می‌شود و امین مکلف به ردّ امانت به تقاضای مالک یا قائم مقام اوست، در صورتی که مالک مال خود را مطالبه کند و امین پس از مطالبه مالک از استرداد امانت خودداری کند، ید امانی امین پس از مطالبه مالک به ید ضمانتی تبدیل می‌شود (ماده ۶۳۱ قانون مدنی و ماده ۱۷۱ قانون آیین دادرسی مدنی).^۲ البته در این گونه موارد مطالبه مالک باید به موجب اظهارنامه باشد. ماده ۱۷۱ یک قاعده عام است و در هر موردی که مالی به امانت نزد دیگری است یا قانون او را در حکم امین می‌داند، با مطالبه مالک یا شخص مأذون از طرف مالک از طریق ارسال اظهارنامه و عدم ردّ امانت، ید منصرف از ید امانی به ید ضمانتی تغییر می‌یابد و امین مسئول هرگونه نقص یا عیب و یا تلف مال مورد امانت خواهد بود. بنابراین مالک برای تبدیل ید امانی امین به ید ضمانتی، باید برای امین اظهارنامه مبنی بر مطالبه ارسال کند. حال اینکه ید امانی از چه تاریخی تبدیل

۱. دادنامه شماره ۹۲۰۹۹۸۰۱۱۰۰۹۲۶ به تاریخ ۱۳۹۴/۴/۱۵ صادره از شعبه ۴۳ دادگاه تجدیدنظر استان تهران، قابل دسترسی در سامانه ملی آرای قضایی:

<https://ara.jri.ac.ir/Judge/Text/25335>

۲. ماده ۶۳۱ قانون مدنی - هرگاه کسی مال غیر را به‌عنوانی غیر از مستودع متصرف باشد و مقررات این قانون او را نسبت به آن مال امین قرار داده باشد، مثل مستودع است، بنابراین مستأجر نسبت به عین مستأجره، قیم یا ولی نسبت به مال صغیر یا مولی علیه و امثال آن‌ها ضامن نمی‌باشد. مگر در صورت تفریط یا تعدی و در صورت استحقاق مالک به استرداد از تاریخ مطالبه او و امتناع متصرف با امکان ردّ متصرف مسئول تلف و هر نقص یا عیبی خواهد بود، اگرچه مستند به فعل او نباشد. همچنین است مواد ۵۶۶ در مضاربه، ۵۶۹ در جعاله، ۵۸۴ در شرکت و ...

به ید ضمانی می‌شود، تاریخ ارسال اظهارنامه، تاریخ وصول اظهارنامه یا تاریخ اطلاع از اظهارنامه، جای تأمل وجود دارد.

آنچه که در ماده ۱۷۱ ق.آ.د.م محل بحث قرار می‌گیرد این است که آیا امکان تبدیل ید امانی به ید ضمانی در مورد مستأجر نیز وجود دارد یا خیر؟ در حقیقت برابر ماده ۱۷۱ ق.آ.د.م «سرایدار، خادم، کارگر و به‌طور کلی هر امین دیگری چنانچه پس از ده روز از تاریخ ابلاغ اظهارنامه مالک یا مأذون از طرف مالک یا کسی که حق مطالبه دارد، مبنی بر مطالبه مال امانی، از آن رفع تصرف ننماید متصرف عدوانی محسوب می‌شود.» حال پرسش این است آیا مستأجر را که در این ماده به روشنی ذکر نشده می‌توان مشمول عبارت «و به‌طور کلی هر امین دیگری» قرار داد؟ به نظر می‌رسد که با توجه به قوانین حاکم بر روابط موجر و مستأجر، قانونگذار در مورد مستأجری که در پایان مدت قرارداد ملک را تخلیه نمی‌کند تنها امکان طرح دعوی تخلیه ید را پذیرفته است. بنابراین، تبدیل ید امانی مستأجر به ید ضمانی از حیث آیینی امکان‌پذیر نیست و طرح دعوی تصرف عدوانی نیز ممکن نمی‌باشد. حتی در صورتی که مالک دارای سند رسمی باشد، حق طرح دعوی خلع ید را نخواهد داشت. در مورد ماده ۱۷۱ ق.آ.د.م این نکته نیز شایسته ذکر است که اگر مهلت ده روز پس از ابلاغ اظهارنامه سپری نشده باشد و موجر قبل از آن طرح دعوا کند هر چند که تا تشکیل جلسه دادرسی نیز ید مستأجر استمرار داشته باشد برخی قضات قرار عدم استماع دعوا یا قرار ردّ دعوا صادر می‌کنند. به نظر می‌رسد که این نظر قابل انتقاد است زیرا ملاک قابلیت استماع دعوا روز رسیدگی است و نه تاریخ تقدیم دادخواست و به نظر می‌آید که تاریخ تبدیل ید امانی به ید ضمانی همان تاریخ وصول اظهارنامه است و مهلت ده روزه تا تاریخ رسیدگی پایان یافته است. برخی نیز بر این باورند که «مستنبط از ماده ۱۷۱ از قانون آ.د.م ارسال اظهارنامه فی الواقع یک طریق اعلام عدم رضایت مالک از ادامه تصرفات متصرف می‌باشد و آنچه که مدنظر مقنن بوده علم و آگاهی متصرف از ادامه تصرفات و

۱. دادنامه شماره ۹۳۰۰۰۷۵ به تاریخ ۱۳۹۳/۲/۶ صادره از شعبه ۲۰ دادگاه عمومی تهران، قابل دسترسی در سامانه ملی آرای قضایی:

غیر مأذون بودن تصرف بعد از ابلاغ اظهارنامه می‌باشد»^۱ ظاهراً این بخش از دادنامه که اظهارنامه را یکی از شیوه‌های اعلام عدم رضایت مالک می‌داند و تصریح می‌کند که مالک در صورت اثبات اعلام اراده به روش‌های دیگر نیز می‌تواند دعوی تصرف عدوانی را مطرح کند، پذیرفتنی نیست. درحقیقت به نظر می‌رسد که تنها وسیله مورد قبول قانون برای اعلام عدم رضایت مالک و امکان دعوی تصرف عدوانی، ارسال اظهارنامه است

۶. سقوط حق به عنوان یکی از آثار عدم ارسال اظهارنامه

گاه ارسال نکردن اظهارنامه موجب سقوط حق می‌شود زیرا کسی که حق دارد باید اراده خود را مبنی بر استفاده از حق اعلام کند و چنین اعلامی موجب جلوگیری از سقوط حق می‌شود، مثل حق فسخ در خیارات که فوری است (مواد ۳۹۸، ۴۱۵، ۴۳۵ و ۴۴۰ قانون مدنی). در این گونه موارد کسی که دارای حق فسخ است باید به صورت فوری حق خود را اعمال کند و در صورت عدم اعمال، حق او ساقط می‌شود. معمولاً در این مدت کوتاه ذی حق وقت اقامه دعوی را ندارد، بنابراین با ارسال اظهارنامه اراده خود را مبنی بر اعمال حق (در این مثال‌ها اعمال حق خیار) را به طرف اعلام می‌کند. به نظر می‌رسد شیوه صحیح اعمال خیار ارسال اظهارنامه باشد. در صورتی که شخص پیش از ارسال اظهارنامه به دادگاه مراجعه کند و با ارائه دادخواست، تقاضای تأیید یا اعلام فسخ را مطرح کند، دادگاه باید از استماع دعوی او خودداری کند؛ زیرا او هنوز فسخ را انجام نداده و اراده خود را در این خصوص اعلام نکرده است تا درباره آن اختلافی ایجاد شود و دادگاه بخواهد این اختلاف را حل کند و ای بسا اگر اظهارنامه‌ای مبتنی بر فسخ ارسال می‌کرد، طرف دیگر نیز فسخ را می‌پذیرفت و نیازی به طرح دعوی و صرف وقت دادگاه به وجود نمی‌آمد. در بعضی موارد مثل خیار عیب که شخص مخیر است بین گرفتن ارش یا فسخ معامله، انتخاب یکی از حقوق و ارسال اظهارنامه موجب سقوط حق استفاده از حق دیگر است. در نتیجه، اگر خریداری که خیار عیب دارد با ارسال اظهارنامه مطالبه ارش کند، نمی‌تواند پس از

۱. دادنامه شماره ۹۲۰۹۹۸۰۲۲۸۰۰۰۵۶۰ به تاریخ ۱۳۹۳/۰۶/۲۳ صادره از شعبه اول دادگاه تجدیدنظر استان تهران، قابل دسترسی در سامانه ملی آرای قضایی:

آن دعوی به خواسته تأیید فسخ قرارداد بیع اقامه کند (مواد ۴۲۲ و ۴۲۷ قانون مدنی). البته پذیرش دیدگاه مخالف این نظر نیز جای تأمل دارد. همچنین در مواردی مانند مطالبه مثل یا قیمت از غاصب در صورت تلف شدن عین غصب شده در دست وی این مسئله مطرح است. (ماده ۳۱۷ قانون مدنی و ملاک بند ۱ ماده ۳۶۲ قانون آیین دادرسی مدنی)، البته اگر بپذیریم مالک بین مطالبه مثل یا قیمت مخیر است و موارد مشابه. همچنین است اعمال حق فسخ مثل ماده ۳۷۹ قانون مدنی و امثال آن که اعمال حق فسخ باید در مدت متعارف صورت گیرد و انجام این حق با ارسال اظهارنامه تحقق می یابد.

۷. رجوع از اذن یا خروج از عقد

در بعضی از موارد یکی از طرفین می تواند از قرارداد خارج شود یا رجوع کند. مثل جعاله و هبه. ظاهراً در این گونه موارد اعلام خروج از قرارداد یا رجوع باید به وسیله اظهارنامه صورت گیرد تا در مقابل دادگاهها قابل استناد باشد. همچنین است عزل و استعفای وکیل،^۲ موکل در صورتی که بخواهد وکیل را عزل کند یا وکیل قصد استعفا داشته باشد، باید عزل و استعفا و اعلام اراده در این مورد و نحوه اطلاع دادن طرفین به یکدیگر به موجب اظهارنامه باشد تا طرفین از اراده یکدیگر آگاه گردند و موارد مشابه. البته شاید بتوان گفت اعلام اراده و اطلاع دادن به طرف مقابل در این گونه موارد ضرورتاً نباید از طریق ارسال اظهارنامه باشد و با هر وسیله دیگری امکان پذیر است. باین حال، به نظر می رسد ارسال اظهارنامه از نظر قانونی و امکان اثبات و استناد به آن نزد دادگاهها موجه تر باشد.

۸. اثر اظهارنامه بر اثبات

گاه ممکن است هدف ارسال کننده اظهارنامه (اظهارکننده) تأیید امری به وسیله مخاطب اظهارنامه (اظهارشونده) باشد تا بعداً در صورت اختلاف از آن استفاده کند. این تأیید

۱. ماده ۵۶۵ قانون مدنی - جعاله تعهدی است جایز و مادامی که عمل به اتمام نرسیده است هریک از طرفین می توانند رجوع کنند، ولی اگر جاعل در اثنای عمل رجوع نماید، باید اجرت المثل عمل عامل را بدهد.

ماده ۸۰۳ - بعد از قبض نیز واهب می تواند با بقاء عین موهوبه از هبه رجوع کند...

۲. ماده ۶۷۸ قانون مدنی - وکالت به طریق ذیل مرتفع می شود: ۱- عزل موکل ۲- استعفای وکیل...

ممکن است صریح یا ضمنی باشد که در حالت اخیر، مضمون اظهارنامه و در صورت وجود پاسخ، ممکن است این جواب به عنوان قرینه‌ای^۱ برای اثبات ادعا نزد دادگاه باشد، مثلاً در مورد مواد ۶۶۷ و ۶۷۲ قانون مدنی.^۲ حال اگر وکیل برای موکل اظهارنامه‌ای بفرستد مبنی بر اینکه اختیارات او این گونه و در این حد و حدود است یا به دلالت سند و کالت حق توکیل دارد، با اینکه موضوع به صراحت در سند و کالت نیامده است و موکل در مقابل اظهارنامه سکوت کند و سپس وکیل کاری که به طور مشخص در حدود و کالت نیست انجام دهد یا اینکه برای انجام بخشی از مورد و کالت قسمتی از اختیارات خود را به غیر تفویض کند، سؤالی که مطرح می‌شود این است که آیا اظهارنامه می‌تواند قرینه‌ای برای ادعای وکیل باشد یا خیر؟ به نظر می‌رسد پاسخ مثبت است. همچنین ممکن است در تبادل اظهارنامه بین اظهارکننده و مخاطب آن، مطالبی گفته شود که دلالت بر اقرار داشته باشد. در این صورت آیا طرف دیگر می‌تواند نزد قاضی به این اقرار، چه صریح باشد و چه ضمنی، برای اثبات ادعای خویش استناد کند؟ پاسخ به این پرسش نیز به نظر مثبت است و مضمون اظهارنامه و پاسخ آن می‌تواند به عنوان دلیل مورد استفاده قرار گیرد در نتیجه اظهارنامه می‌تواند در حکم دلیل استنادی اعم از مستقیم (اقرار) یا به صورت غیرمستقیم^۳ (قرینه) مورد استفاده قرار گیرد.

در حقوق فرانسه تا جایی که نویسنده تتبع کرده است، تأسیسی همانند اظهارنامه وجود ندارد، تأسیسی به نام اعلام به طرف^۴ وجود دارد که برای مطالبه نیست، بلکه در حوزه‌هایی

۱. برای مطالعه مختصر در مورد قرینه، جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، کتابخانه گنج دانش، چاپ پنجم، ۱۳۷۰ شماره ۴۲۸۳ به بعد، ص ۵۴۲ و ۵۴۳.

۲. ماده ۶۶۷ قانون مدنی - وکیل باید در تصرفات و اقدامات خود مصلحت موکل را مراعات نماید و از آنچه که موکل بالصراحه به او اختیار داده یا برحسب قرائن و عرف و عادت داخل در اختیار اوست تجاوز نکند.

ماده ۶۷۲ قانون مدنی - وکیل در امری نمی‌تواند برای آن به دیگری و کالت دهد مگر اینکه صریحاً یا به دلالت قرائن وکیل در توکیل باشد.

۳. کاتوزیان، ناصر، اثبات و دلیل اثبات، جلد نخست، (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۰)، ص ۲۷.

۴. Déclaration, formalité souvent entremé dans un delai, consistant pour celui qui l'accomplit à relevé d'une autorité un fait dont il a personnellement connaissance. Gérard Cornu, op-cit p 269.

مثل حقوق تجارت، حقوق خانواده، مالیات و غیره کاربرد دارد که از نظر آثار قضایی با اظهارنامه در حقوق ایران متفاوت است. اما در حقوق مدنی فرانسه مطالبه ایفای تعهد یک تأسیس شناخته شده است. با توجه به مشابهت اظهارنامه با این تأسیس و با عنایت به اینکه به نظر می‌رسد قانونگذار ایران اظهارنامه را از این تأسیس اقتباس کرده باشد، در ادامه به بررسی این تأسیس در حقوق فرانسه می‌پردازیم.

۹. مطالبه ایفای تعهد در فرانسه

به موجب ماده ۱۱۰۴ قانون مدنی فرانسه، مذاکره، انعقاد و اجرای قراردادها باید براساس حسن نیت باشد، این امر (از مصادیق) نظم عمومی است.^۲ اقتضای حسن نیت در اجرای قرارداد این است که متعهد قرارداد را به موقع اجرا کند. حال اگر متعهد، تعهد خود را به موقع و براساس زمانی که در قرارداد پیش‌بینی شده انجام ندهد، متعهدله می‌تواند تقاضای جبران خسارت کند. اما جبران خسارت در اکثر موارد مشروط بر این است که متعهدله ایفای تعهد را از متعهد مطالبه کرده باشد (ماده ۱۲۳۱ قانون مدنی فرانسه). این ماده مقرر می‌دارد: «به جز مواردی که عدم اجرای تعهد (از طرف متعهد) مبرهن است خسارت (ناشی از عدم اجرا) قابل مطالبه نیست، مگر اینکه از متعهد اجرای تعهد در زمان معقوله خواسته شده باشد».^۳ چنین مطالبه‌ای را فرانسوی‌ها *mise en demeure* (مورد مطالبه قرار دادن کسی که در ایفای تعهد خویش تأخیر کرده است) می‌نامند. گرچه مطالبه در مبحث مربوط به تعهدات آمده است، اما تعهدات ویژگی خاصی ندارد و در بعضی از تعهدات غیرقراردادی هم کاربرد دارد.^۴ برای مثال در مورد ایفای ناروا، سوءنیت کسی که ایفای

^۱ Mise en demeure.

^۲ Article 1104- le contracts doivent être négociés, formés et exécutés de bonne foi. Cette disposition est d'ordre public.

^۳ Article 1231- A moins que l'inexécution soit définitive, les dommages et intérêts ne sont dus que si le débiteur a préalablement été mis en demeure de s'exécuter dans un délai raisonnable.

^۴ Carbonnier, Jean, Droit civil- T4- les obligations- 22 édition, (Paris: puf. 2000).

۵. ماده ۱۲۳۰ حقوق تعهدات.

ناروا درباره او شده است، هنگامی ثابت می‌شود که آنچه به ناروا به او پرداخت یا داده شده، مطالبه کند و او از اعاده آن سر باز زند. همچنین است در مورد مطالبه هزینه اداره فصولی مال غیر. در حقوق فرانسه مطالبه وجه الضمان قراردادی از متعهد نیز مستلزم مطالبه از اوست، بدین معنا که ابتدا باید پرداخت وجه الضمان مطالبه شود و در صورت عدم پرداخت آن از طرف متعهد، مستحق وجه الضمان، حق اقامه دعوی را برای مطالبه وجه الضمان نزد دادگاه دارد. مگر اینکه طرفین شرط کرده باشند که اقامه دعوی برای مطالبه خسارت ناشی از عدم یا تأخیر در اجرا و وجه الضمان قراردادی نیاز به مطالبه ندارد و به محض فرارسیدن اجل و بدون نیاز به مطالبه خسارت تأخیر تأدیه و سایر خسارات به متعهد تعلق خواهد گرفت. بنابراین مطالبه دین به عنوان مقدمه طرح دعوی در حقوق فرانسه از قواعد آمره نیست و می‌توان خلاف آن را در قرارداد شرط کرد. اما در صورت سکوت طرفین قرارداد، مطالبه جزء قواعد تکمیلی تلقی می‌شود و در واقع قانونگذار به جای طرفین تصمیم‌گیری می‌کند و مکمل اراده طرفین است.

۱۰. مبانی شرط مطالبه تعهد به عنوان پیش شرط رجوع به دادگاه

مبانی تاریخی شرط مطالبه از حقوق رُم وارد حقوق فرانسه و سایر کشورهای اروپایی شده است، با این گفته که فرا رسیدن اجل تعهد به معنای مطالبه نیست؛ بلکه مفهوم آن، این است که متعهد باید اراده خود را برای درخواست اجرای تعهد اعلام کند، زیرا اعلام اراده جز با مطالبه اجرا میسر نمی‌شود.^۱ چرا که صرف عدم اجرا موجب ایراد خسارت به متعهد نیست و ای بسا متعهد خود موافق اجرای تعهد نباشد، در نتیجه مطالبه اجرای تعهد از طرف متعهد مثبت این است که او اجرای تعهد را خواسته و این متعهد بوده که از اجرای تعهد سر باز زده و این سر باز زدن از اجرای تعهد فرض ورود خسارت به متعهد است. فرضی که قانون اثبات خلاف آن را فقط در موارد فورس ماژور می‌پذیرد. بنابراین

۱. Mazeaud, Henri et Francoi Chabas ,léçons de droit civil T2, vol 1: obligations. Théorie général, 9e edition (Paris: Montchrestien. 1998), p 212.

۲. Savatier, René (1979), la Théorie des obligation en droit privé économique, , 4e edition (Paris: Dalloz.1979).

تأخیر متعهد در ایفای تعهد به تنهایی برای مطالبه خسارت ناشی از تأخیر در اجرا کافی نیست و متعهد نیز باید اجرای تعهد را از متعهد بخواهد. دیوان عالی فرانسه در یکی از احکام خود آورده است: تنها هنگامی که متعهد به شیوه‌ای مؤثر اراده خود را مبنی بر پرداخت (ایفای تعهد) به متعهد اعلام کند، معلوم می‌گردد که متعهد از عدم ایفای تعهد متحمل زیان شده است. این موضوع در مورد متعهد (مدیون) هم همین‌گونه است، زیرا بعد از مطالبه به وسیله متعهد، او متوجه می‌شود که اجرای قرارداد هنوز برای متعهد مفید است و در نتیجه او اجازه ندارد که تکالیف قراردادی خود را مورد تجاهل قرار دهد. علاوه بر این، لزوم مطالبه برای متعهدین (بدهکاران) نیز سودمند است، زیرا آنها می‌دانند به صرف سررسید موعد و عدم ایفای تعهد در موعد مقرر مرتکب تقصیر قراردادی نشده‌اند و متعهد باید اجرای تعهد را از آنان مطالبه کند. در نتیجه سکوت متعهد و عدم مطالبه تعهد در واقع به منزله اعطای مهلت بیشتر به متعهد است، به دیگر سخن، علاوه بر مهلت مقرر در قرارداد به متعهد مهلت دیگری داده می‌شود که آغاز آن از زمان مطالبه متعهد است.

در نقد لزوم مطالبه تعهد از طرف متعهد گفته شده است که این امر با قدرت الزام آور عقد منافات دارد، مگر در مواردی که از سوی متعهد برای ایفای قرارداد مهلتی تعیین نشده باشد، اما در فرض تعیین مهلت، موکول کردن جبران خسارت به مطالبه ایفای تعهد با الزام آور بودن قرارداد تعارض دارد.

۱۱. آثار مطالبه در حقوق فرانسه

آثار مطالبه در حقوق فرانسه بسیار زیاد است، از جمله تقاضای اجرای عین تعهد و اقامه دعوی به همین منظور و استماع آن از طرف دادگاه، مشروط به مطالبه اجرای آن از متعهد

---

۱ c' est seulement lors qu'il exprimés on agacement et sa volonté d'ête effectivement payé que le créancier est reconnu comme souffrant d'un préjudice fait du retard d'exécution du débiteur. civ. 1892- D 1892- 1. 257 note M. planiol cité par savatier-op- cit.

و عدم اجرای تعهد از سوی متعهد بعد از مطالبه است (ماده ۱۲۲۱ قانون مدنی فرانسه).^۱ در قراردادهایی که موضوع قرارداد پرداخت مبلغی وجه نقد است، از هنگام مطالبه خسارت تأخیر تأدیه براساس نرخ قانونی به متعهدله خسارت تعلق می‌گیرد.^۲ اما در مورد خسارت ناشی از تأخیر در اجرای تعهد در تعهداتی از قبیل انجام فعل، ترک فعل و غیره که تعیین میزان خسارت به‌عده دادگاه است، ولی از نظر چگونگی محاسبه، تاریخ مطالبه ملاک عمل است. همچنین در مواردی که ضمانت اجرای عدم ایفای تعهد در موعد مقرر حق فسخ یا شرط فاسخ در قرارداد است و از نظر مشروطه حق فسخ تحقق یافته، کسی که قصد اعمال این حق را دارد، باید در اکثر موارد طرف دیگر را مورد مطالبه قرار دهد و اراده خود را مبنی بر فسخ اعلام کند.^۳

استخراج همه آثار مطالبه به صورت تفصیلی در حقوق فرانسه و همچنین مطالعه رویه قضایی در این مورد دشوار است و در حوصله این مقاله نیست.

۱۲. آیین مطالبه در حقوق فرانسه

باتوجه به اینکه موضوع مقاله مقایسه اظهارنامه با مطالبه تعهد در حقوق فرانسه است، پرسشی که مطرح می‌شود این است که در حقوق فرانسه مطالبه تعهد از متعهد چگونه و به چه وسیله‌ای باید انجام شود. در پاسخ به این سؤال در حقوق فرانسه گفته شده است که مطالبه در حقوق فرانسه دارای هیچ آیینی نیست و باید کافی باشد.^۴ منظور از کافی بودن این است که چون هدف مطلع کردن متعهد از مطالبه است، باید به قدر کافی مطمئن شد که او اطلاع پیدا می‌کند. مضمون ماده ۱۳۴۴ قانون مدنی فرانسه در این مورد مقرر می‌دارد: تنها در صورتی که تعهد قابل مطالبه باشد، می‌توان (ایفای تعهد) را با ارسال اظهارنامه یا اگر

۱. Article 1221- le créancier d'une obligation peut après, mise en demeure, en poursuivre l'exécution en nature ...

۲. Weill, Alex et Terré, François, droit civil, Les obligations, 4e édition. (Paris: Dalloz. 1986), p 442.

۳. Starck, Boris, Droit civil, obligations, librairie, (Paris: Librairies techniques. 1972), pp 603 & 604.

۴. L'interpellation suffisante du débiteur- Gérard Chabot- mise en demeure- repertoire de procédure civil- 2015.

در قرارداد پیش‌بینی شده باشد با هر وسیله‌ای که کافی برای مطالبه باشد، از متعهد خواست. همچنین چنانچه متعهد آماده ایفای تعهد باشد و متعهدله از دریافت یا تحویل موضوع تعهد خودداری کند، متعهد می‌تواند از متعهدله عوض تعهد را مطالبه کند و پس از آن خسارت تأخیر در ایفای تعهد به عهده متعهد نخواهد بود و همچنین مسئولیت خطر به متعهدله منتقل می‌شود.^۲

۱۳. زمان تعلق خسارت و آغاز اثر آن پس از مطالبه در حقوق فرانسه با ارسال اظهارنامه در حقوق ایران

سؤال مهمی که در حقوق فرانسه و ایران مطرح می‌شود این است که آثار مطالبه در حقوق فرانسه و اظهارنامه در حقوق ایران از چه زمانی محقق می‌شود؟ آیا از زمان ارسال سند مطالبه یا اظهارنامه، زمان وصول آن به مخاطب یا زمان اطلاع مخاطب از آن؟ پاسخ به این پرسش دشوار است و باتوجه به اینکه مطالبه ایفای تعهد یا اظهارنامه مشابهتی با قرارداد ندارد، نمی‌توان آن را با اثر قبول در عقود مکاتبه مقایسه کرد. به علاوه پاسخ یکسان دادن به همه موارد مطالبه و اظهارنامه به ویژه در حقوق ایران که قانونگذار ارسال اظهارنامه را پیش‌بینی کرده اما موارد و آثار آن را مسکوت گذاشته است، بسیار بسیار دشوار است. اما باتوجه به رعایت مصالح طرفین و تنظیم روابط مردم در جامعه که هدف غایی قانون است، به نظر می‌رسد وصول سند یا دلیل مطالبه در حقوق فرانسه و اظهارنامه در حقوق ایران برای ایجاد آثار آن کفایت می‌کند. البته در نظام حقوقی که سندی مثل اظهارنامه پیش‌بینی نشده، هر روشی که با آن بتوان مخاطب مطالبه را مورد خطاب قرار داد، کفایت می‌کند. پذیرش این نظر آسان‌تر است و اصطلاح خطاب کافی^۳ که در ماده ۱۳۴۴ قانون مدنی فرانسه به کار رفته، این دیدگاه را تقویت می‌کند. به نظر می‌رسد در حقوق ایران هم وصول

۱ Article 1344- le débiteur est mise en demeure de payer soit par une sommation ou un acte portant interpellation suffisante si le contract le prévoit, par la seule exigibilité de l' obligation.

۲ Flour, Jacques et Aubert, Jean luc et Flour, Yvonne et Savaux Eric, Droit civil, Les obligations, le rapport d' obligation, 2° edition, (Paris: Armand Colin. 2001), p 94.

۳ interpellation suffisante.

اظهارنامه به مخاطب برای تحقق آثار آن کافی باشد، گرچه پذیرش این نظر در تمامی موارد به ویژه در شرایطی که اثر اظهارنامه تبدیل ید امانی به ضمانی است یا در موارد عزل و استعفای وکیل و سایر موقعیت‌های مشابه، دشوار می‌نماید.

۱۴. نتیجه‌گیری و پیشنهاد

همان‌گونه که مشاهده شد، ماده ۱۶۵ قانون آیین دادرسی مدنی، ارسال اظهارنامه را برای مطالبه پیش از تقدیم دادخواست حق مطالبه تجویز کرده است؛ به شرط آنکه موعد مطالبه فرا رسیده باشد و مقرر داشته این شیوه مطالبه به صورت رسمی است، اما بیان نکرده که چه آثاری بر این مطالبه مترتب است و حتی نگفته که اگر ذی حق ابتدا از طریق اظهارنامه مطالبه نکند و برای احقاق حق خود دادخواست تقدیم دادگاه کند، عدم ارسال اظهارنامه بر استماع دعوی او نزد دادگاه اثر دارد یا خیر. در ادامه ماده تصریح می‌کند که به طور کلی هرکس حق دارد اظهارات مربوط به معاملات و تعهدات خود را به صورت رسمی با اظهارنامه به طرف مقابل ابلاغ کند. اینکه ابلاغ اظهارات چه آثار و فوایدی دارد نیز مسکوت مانده است. اما در حقوق فرانسه، مطالبه در مواردی مانند خسارت تأخیر، مطالبه وجه الضمان و بسیاری از دعاوی دیگر، شرط استماع دعوی نزد دادگاه محسوب می‌شود. در واقع قانونگذار طرفین را مکلف کرده همه اقدامات ممکن را برای رفع اختلاف خود قبل از مراجعه به دادگستری انجام دهند. و اگر با وجود همه اقدامات، از جمله مطالبه تعهد سررسید شده، اختلاف حل نشود و متعهد، تعهد خود را ایفا نکند، طرفین به دادگاه مراجعه کنند. به نظر می‌رسد راه حل مقرر در حقوق فرانسه ولو اینکه روند اداری مراجعه به دادگاه را کمی پیچیده می‌کند اما در راهنمایی مردم برای حل اختلافات خود بدون مراجعه به دادگاه، کاهش تعداد پرونده‌ها و رسیدگی سریع‌تر به آن‌ها مؤثرتر است. بنابراین، قانونگذار ما نیز باید بر ارسال اظهارنامه آثاری مترتب کند و ارسال آن را یک امر تفننی که فاقد هرگونه اثر مشخصی است، تلقی نکند. زیرا هم اکنون تصور عموم از ارسال اظهارنامه این است که فرستادن آن یک امر بیهوده و فاقد اثر است. این در حالی است که ارسال اظهارنامه و عدم اقدام مخاطب گزینه‌ای مهم در عدم تمایل او به ایفای تعهد است و همچنین اشخاص را مکلف کند تا جای ممکن تلاش کنند که اختلاف خود را بدون

مراجعه به دادگاه‌های دادگستری حل و فصل کنند نه اینکه در مواردی مثل ادعای فسخ، انفساخ، اقاله یا مطالبه خسارت بدون ارسال اظهارنامه و متنبه کردن طرف مقابل به صورت مستقیم به دادگاه مراجعه و اقامه دعوی کنند و بدین ترتیب وقت دادگاه را بگیرند.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Kheirallah Hormozi

<https://orcid.org/0000-0000-0000-0000>

منابع

فارسی

الف) کتب

- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، دانشنامه حقوقی، جلد نخست، (تهران: گنج دانش، ۱۳۷۲).
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، مسبوط در ترمینولوژی حقوق (تهران: گنج دانش، ۱۳۹۳).
- شمس، عبدالله، آیین دادرسی مدنی، (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۱).
- کاتوزیان، ناصر، اثبات و دلیل اثبات، جلد نخست، (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۰).
- مدنی، سید جلال الدین، آیین دادرسی مدنی، جلد دوم، (تهران: گنج دانش، ۱۳۷۵).
- موسوی، سید عباس، مهارت های دادرسی، هنر دادخواهی، دفاع و قضاوت (تهران: گنج دانش، ۱۴۰۰).
- نهرینی، فریدون، آیین دادرسی مدنی، جلد دوم، (تهران: گنج دانش، ۱۳۹۱).

ب) دادنامه‌ها

- دادنامه شماره ۰۰۳۰۷ به تاریخ ۱۳۹۳/۴/۹ صادره از شعبه نهم دادگاه عمومی حقوقی تهران
- دادنامه شماره ۹۲۰۹۹۸۲۱۰۹۲۰۰۰۶۷ به تاریخ ۱۳۹۵/۴/۵ صادره از شعبه ۵۰ دادگاه تجدیدنظر استان تهران

- - دادنامه شماره ۹۲۰۹۹۸۰۱۱۰۰۰۹۲۶ به تاریخ ۱۳۹۴/۴/۱۵ صادره از شعبه ۴۳ دادگاه تجدیدنظر استان تهران
- - دادنامه شماره ۹۳۰۰۰۷۵ به تاریخ ۱۳۹۳/۲/۶ صادره از شعبه ۲۰ دادگاه عمومی تهران
- - دادنامه شماره ۹۲۰۹۹۸۰۲۲۸۰۰۰۵۶۰ به تاریخ ۱۳۹۳/۰۶/۲۳ صادره از شعبه اول دادگاه تجدیدنظر استان تهران

References

Franch

1. Carbonnier, Jean, Droit civil- T4- les obligations- 22 édition, (Paris: puf. 2000).
2. Mazeaud, Henri et Francois Chabas ,lécons de droit civil T2, vol 1: obligations. Théorie général, 9e edition (Paris: Montchrestien. 1998).
3. Savatier, René (1979), la Théorie des obligation en droit privé économique, , 4e edition (Paris: Dalloz.1979).
4. Weill, Alex et Terré, Francois, droit civil, Les obligation, 4é edition. (Paris: Dalloz. 1986).
5. Starck, Boris, Droit civil, obligations, librairieies, (Paris: Librairies techniques. 1972)
6. Flour, Jacques et Aubert, Jean luc et Flour, Yvonne et Savaux Eric, Droit civil, Les obligations, le rapport d' obligation, 2° edition, (Paris: Armand Colin. 2001).

#استناد به این مقاله: هرمزی، خیرالله. (۱۴۰۴). اظهارنامه و مقایسه آن با مطالبه تعهد در حقوق فرانسه. پژوهش حقوق خصوصی، (۴۹) ۱۳، ۱-۲۶.

doi: 10.22054/jplr.2025.84418.2907

Private Law Research is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.